

รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูง
ตามศาสตร์พระราชา บ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง
อำเภอภักกลาณพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่*

MANAGEMENT MODEL OF COMMUNITY FOREST AND WATER
SOURCE OF GRASSROOTS COMMUNITY IN THE MOUNTAINS AREA
BY THE KING'S PHILOSOPHY IN BAN AE-AO, VILLAGE NO. 1 CHAEM
LUANG SUB-DISTRICT KALAYANIVADHANA DISTRICT
CHIANG MAI PROVINCE

อุเทน ลาพิงค์

Uten Larping

พระครูสุนทรมหาเจติยานุรักษ์

Phrakhru Suntormahachetianuruk

พระครูสมุห์ธนาโชติ จิระธมโม

Prakhrusamuh Thanachot chiradhammo

อติสา บุญล้อม

Atisa boolom

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

Mahamakut Buddhist University, Lanna Campus, Thailand

E-mail: khunten2002@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ 2) พัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฯ และ 3) นำเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฯ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการวิจัยภาคสนาม และการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ประชาชน/ผู้นำจิตวิญญาณ กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ บ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักกลาณพัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 16 รูป/คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) การจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะตามแนวทางศาสตร์พระราชา ชุมชนมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และ

* Received 23 October 2022; Revised 29 October 2022; Accepted 30 October 2022

แนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ และแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ 2) การพัฒนารูปแบบป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะตามแนวทางศาสตร์พระราชา ชุมชนได้นำวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็นแนวทาง โดยเริ่มต้นด้วยตนเอง และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ และ 3) การนำเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะตามแนวทางศาสตร์พระราชาไว้ตามกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วม (A-I-C) ทำให้ทราบถึงความต้องการของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ผู้นำชุมชนควรใช้กระบวนการเวทีชาวบ้านประจำเดือน นำหัวข้อเรื่องการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และวางแผนร่วมกัน

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดการป่าชุมชน, ชุมชนฐานราก, ศาสตร์พระราชา

Abstract

The objectives of this research article were to 1) study the general condition of community forest management, watershed communities, and foundations in the highlands according to the King's science. 2) develop a watershed community forest management model; and 3) present a watershed community forest management model. It is qualitative research. Focus on field research and participatory research Key informants were community leaders, village committees, community philosophers/spiritual leaders. Pakakenya Ethnic Group, Ban Ae-Ao, Village No. 1, Chaem Luang Sub-district, Kalayanivadhana District Chiang Mai Province, 16 monk/person by using an interview form and a questionnaire to analyze descriptive statistical data/person by using an interview form and to analyze descriptive statistical data . The results of the research were as follows: 1) Watershed community forest management Ban Ae-Ao according to the King's Philosophy. The working principle of seizing common interests. and conservation management approaches as the basis in the process of developing watershed community forest management by using the belief system which is the cultural basis of the community and the power of the group in the form of a committee It is an important mechanism for determining the relationship of people in the community in utilizing the community forest. 2) The community has adopted the approach of the King's Philosophy for Sustainable Development as a guideline. By manually starting and lead to self-sufficiency in 3 forms: 1. The pattern of dependence and use of diverse forests 2. A model of community forest management in watersheds according to the King's Philosophy of Chiang Mai Province with ecotourism;

3) Proposed a model for community forest management. The Ban Ae-Ao watershed community forest management model was proposed in accordance with the King's Philosophy according to the participatory planning process (AIC), which made it aware of the villagers' needs in solving problems and developing the community. Research Recommendation, leaders should use the monthly village forum process. To bring the topic of watershed community forest management.

Keywords: Community Forest Management Model, Foundation Community, King's Philosophy

บทนำ

ป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ถือได้ว่ามีคุณประโยชน์ต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนในการทำให้วัฏจักรของน้ำสมบูรณ์ การช่วยอนุรักษ์ดินและเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร การช่วยปรับสภาพ บรรยากาศให้ดำรงความสมดุลและอื่น ๆ ดังนั้น การทำลายป่าไม้หรือการทำให้ป่าไม้มีความเสื่อมโทรม จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่และสภาวะการดำรงชีวิตทั้งของสิ่งมีชีวิตทั้งมวล ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ พืช และ สัตว์ก็จะเกิดการเปลี่ยนแปลง ดังนั้น การอนุรักษ์ป่าไม้จึงถือเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งที่มนุษย์ผู้ใช้ประโยชน์ จากป่าไม้ทุกคนจะต้องมีส่วนร่วมกัน (อัจฉรา สโรบล, 2553) ประเทศไทยได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมอย่างชัดเจนผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2509 จนถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) แสดงออกให้เห็นถึงความตระหนักและรับผิดชอบในความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าไม้ที่สะท้อนออกมาเป็นส่วนหนึ่งในนโยบายและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ดังกล่าวข้างต้นแล้วนั้น การเปิดโอกาสให้กับประชาชนในท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ซึ่งเป็นทรัพยากรของชุมชน (อคิน รพีพัฒน์, 2547) ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากร ของท้องถิ่นด้วยตนเองยังนับเป็นกระบวนการสำคัญที่จะทำให้เกิดศักยภาพในการอนุรักษ์และดำรงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพ นอกจากนี้ยังทำให้ประชาชนในท้องถิ่นซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ ระบบนิเวศ และมีความผูกพันกับป่ามาเป็นเวลานานมีโอกาสและมีสิทธิที่จะจัดการป่าไม้ของชุมชน ได้อย่างยั่งยืน (สัญญา วิวัฒน์, 2549)

ลึกเข้าไปในหุบเขาอันเงียบสงบ อำเภอกัลยาณิวัฒนา เป็นหนึ่งอำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและกลุ่มชาติพันธุ์ มีป่าไม้และแหล่งทรัพยากร ตลอดจนการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงที่น่าสนใจ คือ บ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบล แจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหมู่บ้านชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง (สะกอ) หรือเรียกว่า “ชาวปกากะญอ” อยู่ในหุบเขาพื้นราบเต็มไปด้วยป่าและพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มากมาย มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ทางทิศตะวันตกติดกับป่า

อนุรักษ์หมู่บ้าน และมีสายน้ำไหลผ่าน 2 สาย คือ สายน้ำขุนแม่รวม ไหลจากทิศตะวันตกสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ และสายน้ำโป่งสะแยง ไหลจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ไหลสู่ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ วิถีชีวิตโดยทั่วไปของคนในชุมชน จะมีการดำรงชีวิตด้วยความเรียบง่าย ใช้ชีวิตอยู่กับป่าไม้ลำเนาไพร มีแนวความคิดพัฒนาที่ยั่งยืนเช่นในอดีตที่เน้นการอยู่ร่วมกันของคนกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ระบบวนเกษตร ภูมิปัญญาชุมชน ประเพณีความเชื่อเดบอทุ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติป่าโดยเฉพาะกับต้นไม้เพราะในชีวิตของกะเหรี่ยงนั้นความเชื่อว่ามีเด็กทุกคนเกิดมา พ่อจะต้องเอา “เด” หรือรอกมาผูกไว้กับต้นไม้ที่แข็งแรงหรือ แข็งแกร่งเพื่อให้ขวัญของเด็กได้อยู่กับต้นไม้และให้ต้นไม้ต้นนั้นมาดูแลตัวเด็กคนนั้น ๆ ไม่ให้มีการเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้น พี่น้องชาวกะเหรี่ยงจึงให้ความสำคัญกับป่าหรือต้นไม้เป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าต้นไม้จะกลับมาดูแลชาวกะเหรี่ยงหรือการแบ่งปันผลผลิตจากป่า เป็นต้น (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด, 2563)

ดังนั้นผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญดังกล่าว จึงสนใจที่จะวิจัยประเด็น การศึกษาและพัฒนาแบบแผนการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ และนำเสนอแบบแผนการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่เพื่อการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำของชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อพัฒนาแบบแผนการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่
3. เพื่อนำเสนอแบบแผนการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนาม การสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม การลงพื้นที่ สัมภาษณ์เชิงลึก และประชุมกลุ่มสนทนา

รูปแบบการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสาร การลงพื้นที่ภาคสนามการสัมภาษณ์แบบมีส่วนร่วม ลงพื้นที่สัมภาษณ์เชิงลึกและประชุมกลุ่มสนทนา

ประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้นำชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน /ผู้นำจิตวิญญาณ กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ และชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแจ่มหลวง คณะกรรมการหมู่บ้านบ้านแอเอะ ปราชญ์ชุมชน/ผู้นำจิตวิญญาณ และผู้สูงอายุชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ จำนวน 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้าง ประกอบกับการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ระดับความคิดร่วมกัน โดยมี กล้องถ่ายรูป สมุดจดและเครื่องบันทึกเสียงใช้บันทึกข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จาก สัมภาษณ์ ประเด็นข้อคิดเห็นต่าง ๆ ที่ได้จากผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งบันทึกข้อสังเกตและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัยเองในแต่ละช่วงของการลงพื้นที่เก็บข้อมูลโดยมีโครงสร้างดังนี้

แบบสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งใช้สัมภาษณ์เจ้าอาวาส/รองเจ้าอาวาส/พระภิกษุ/สามเณร/คนในชุมชน/รวมทั้งผู้นำในชุมชนที่เกี่ยวข้องในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ บ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ มีโครงสร้างดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 การจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่และเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น นักวิจัยลงพื้นที่ภาคสนามและเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง ได้แก่ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ตลอดจนใช้นักศึกษาระดับมหาบัณฑิต ของคณะศาสนาและปรัชญา จำนวน 5 ท่าน โดยมีหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูลจากผู้บริหารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตล้านนา

สำหรับข้อมูลที่ได้จากการสังเกตการณ์เกี่ยวกับชุมชนแต่ละชุมชน เกี่ยวกับการเข้าร่วมกิจกรรมของแต่ละวัด/ชุมชน ผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมด้วยตนเอง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากการพบเห็นจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และข้อมูลที่เป็นข้อสรุปจากการที่ได้จัดเวทีการสนทนากลุ่มตลอดจนนำไปสู่การสังเคราะห์ข้อมูลโดยนักวิจัยสังเคราะห์ข้อมูลจากที่รวบรวมและจัดเก็บจากกลุ่มเป้าหมาย ทั้งจากเวทีการสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) การสังเคราะห์จากเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ โดยการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลเชิงคุณภาพโดยนักวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษานั้น ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในเนื้อหาสาระ ที่มีความสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และการวิเคราะห์เนื้อหาตามประเด็น จัดประเภท/กลุ่มข้อมูล เพื่อให้ได้ชุดข้อมูลที่สามารถเสนอเป็นข้อเท็จจริง และใช้ประกอบการวิเคราะห์อภิปราย ซึ่งมีการให้เหตุผลเชิงตรรกะ นำเสนอผลการศึกษาแบบพรรณนา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาได้

ผลการวิจัย

การศึกษารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า

1. ผลการศึกษาในประเด็นของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ตามแนวทางศาสตร์พระราชา ชุมชนมีกระบวนการและแนวทางในการร่วมกันรักษาป่าชุมชนไว้โดยใช้หลักในการทรงงานในเรื่องการยึดประโยชน์ส่วนรวม และแนวทางการจัดการเชิงอนุรักษ์มาเป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำดังกล่าว เพื่อให้ป่าอำนวยการประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมได้อย่างหลากหลายและยั่งยืน จึงต้องจัดการป่าให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ โดยนำแนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในเชิงอนุรักษ์ ใช้การจัดการอย่างเข้มข้น การเข้าไปปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซึ่งในอดีตป่าชุมชนที่นี้เรียกว่าป่าต้นน้ำหรือป่าอนุรักษ์ ทุกคนในชุมชนมีสิทธิ์ในการใช้ประโยชน์จากป่า ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนและพลังของกลุ่มในรูปของคณะกรรมการ เป็นกลไกสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชน ซึ่งอยู่ในสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ ไม่ว่าชุมชนจะจัดการป่าชุมชน โดยอาศัยกลไกใดก็ตามแล้วแต่สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถของชุมชนในการจัดการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้อย่างเป็นระบบระเบียบและภายใต้ระบบการจัดการทำให้ชุมชนได้รับการตอบสนองความต้องการและสามารถดำรงไว้ ซึ่งรากฐานทางวัฒนธรรมของชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ก่อเกิดเป็นลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

2. ผลการศึกษาในประเด็นของการพัฒนารูปแบบป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา ตามแนวทางศาสตร์พระราชา การพัฒนาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากนั้นได้นำวิธีการแห่งศาสตร์พระราชาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมาเป็นแนวทาง โดยเริ่มต้นด้วยตนเอง (Self-initiated) และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ (Self-reliance) ได้ 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าที่หลากหลาย 2) รูปแบบการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่า

ชุมชนและกิจกรรมพื้นฟูป่า 3) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์

3. นำเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะตามแนวทางศาสตร์พระราชา เสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะตามแนวทางศาสตร์พระราชาวัดตามกระบวนการ A - I - C ทำให้ทราบถึงความต้องการของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนบ้านแอเอะ เป็นผลทำให้เกิดโครงการต่าง ๆ กล่าวคือ กระบวนการ A - I - C ช่วยให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมพัฒนาชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น การวางแผนแบบมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด กำหนดแนวทางการพัฒนา และจัดสรรทรัพยากรเสริมสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นการรวมพลังเชิงสร้างสรรค์นอกจากนี้องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนได้เรียนรู้ที่จะเข้าร่วมมือกันในการพัฒนาอย่างประสานสอดคล้อง นับได้ว่ากระบวนการ A - I - C ช่วยให้เกิดการระดมแนวคิดที่สร้างสรรค์มีส่วนร่วมและเสริมพลังของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาได้อย่างแท้จริง

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้รวบรวม และทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ โดยนำมาอภิปราย ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. ผลการศึกษาการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า บริบทชุมชนบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล เป็นชุมชนที่มีแนวทางการดำเนินชีวิตเชิงเกษตรกรรมเป็นหลัก ทั้งนี้ชุมชนยังมีพื้นฐานวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเห็นได้จากวิถีชีวิตและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมของชนเผ่า ปาเกอญอ ด้วยการจัดการดังนี้ 1) การจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำเชิงอนุรักษ์ 2) การจัดการป่าเพื่อใช้ประโยชน์ไม้และของป่าอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเดือนนภา ภูทอง ที่สรุปว่าการจัดการป่าชุมชนโดยการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ ค่านิยม และอาศัยปราชญ์ชาวบ้านหรือพ่อหลวงรวมทั้ง พระสงฆ์ เป็นรากฐานการขับเคลื่อนชุมชนผ่านการปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด/ถิ่นเกิด/หรือท้องถิ่น (เดือนนภา ภูทอง, 2561) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรพงษ์ พวงงามชื่น ที่สรุปว่าในประเด็นชุมชนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าในระดับหนึ่งผ่านมิติของวัฒนธรรม ประเพณีพิธีกรรม และความเชื่อต่าง ๆ ก่อให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง (จักรพงษ์ พวงงามชื่น, 2556) และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมเกียรติ อุ่นท้าว ที่สรุปว่า การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชน ในการอนุรักษ์ป่าชุมชนมี 5 ด้านได้แก่ 1) ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและศาสนา 2) ภาษาและวรรณกรรม 3) ศิลปกรรมและโบราณคดี 4) การละเล่น ดนตรีและการพักผ่อนหย่อนใจ 5) วิถีชีวิต ความเป็นอยู่และวิทยาการ (สมเกียรติ อุ่นท้าว, 2549)

2. การพัฒนารูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า รูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล ตามแนวทางศาสตร์พระราชา ได้ 3 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบการพึ่งพาอาศัยและใช้ประโยชน์จากป่าที่หลากหลาย 2) รูปแบบการสนับสนุนให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐในการป้องกันรักษาป่าชุมชนและกิจกรรมฟื้นฟูป่า ซึ่งไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาของ ทักษิณ เหล่าสุวรรณ และคณะ เกี่ยวกับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคามประกอบด้วย ขาดงบประมาณสนับสนุน ขาดแคลนบุคลากรที่มีประสบการณ์และความรู้ ผู้บริหารท้องถิ่นมีนโยบายไม่ชัดเจนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่า ขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งกดดันทางเศรษฐกิจทำให้ประชาชนส่วนหนึ่งบุกรุกป่า รวมทั้งขาดความร่วมมือจากประชาชนในการอนุรักษ์ป่า (ทักษิณ เหล่าสุวรรณ และคณะ, 2553) 3) รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาวดี ทะไกรราช ที่สรุปได้ว่า สถานภาพและบริบทป่าชุมชนได้รับการบริหารจัดการและการฟื้นฟู ดูแลร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐด้านป่าไม้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ ทำให้มีความอุดมสมบูรณ์ (ภาวดี ทะไกรราช, 2561) ทั้งนี้ รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสอดคล้องกับ มนูญ เทศน์นำ และคณะ ในประเด็นการวางแผนการจัดการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยคำนึงความมั่นคงยั่งยืนและแผนแม่บทการพัฒนาชุมชน ดังนี้ 1) การจัดเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องวนศาสตร์ชุมชน 2) การจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และศึกษาธรรมชาติมีเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติ มีมัคคุเทศก์ชุมชนบริการนำเที่ยว 3) พัฒนาศักยภาพของชุมชน/กลุ่ม/องค์กรชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง มีขีดความสามารถในการจัดการทุนหรือปัจจัยการผลิต ผลผลิตของชุมชนเพื่อใช้สอยระดับครอบครัวและพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจได้อย่างเป็นระบบโดยยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (มนูญ เทศน์นำ และคณะ, 2552) การผลิตและการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพร ซึ่งคล้ายรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของผู้วิจัย

3. นำเสนอรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะตามแนวทางศาสตร์พระราชา พบว่า นำเสนอรูปแบบของการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอภักดีชุมพล ตามแนวทางศาสตร์พระราชาไว้ตามรูปแบบ การมีส่วนร่วมด้วยเทคนิค A - I - C (Appreciation, Influence, and Control) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จักรพงษ์ พวงงามชื่น ที่สรุปว่าชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม (จักรพงษ์ พวงงามชื่น, 2556) ซึ่งการพัฒนาการมีส่วนร่วมขึ้นเห็นคุณค่า (A) ผลของการทำลายป่าในอดีต ทำให้ปัจจุบันชาวบ้านหันมาฟื้นฟูป่าด้วยกิจกรรมต่าง

ๆ อย่างจริงจัง ซึ่งในอนาคตชาวบ้านต้องการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประโยชน์ของป่าชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติแก่ประชาชนทั่วไปและกลุ่มเยาวชนให้มากขึ้น ในชั้นปฏิสัมพันธ์ (I) ชุมชนได้ระบุและจัดลำดับความสำคัญโครงการในอนาคตเพื่อส่งเสริมการจัดการป่าชุมชนให้ประสบผลสำเร็จดียิ่งขึ้น และขั้นควบคุม (C) จากโครงการดังกล่าวชาวบ้านได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินงาน และหาผู้รับผิดชอบในแต่ละโครงการอย่างชัดเจนต่อไป ซึ่งไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของ อีรัทศน์ โรจน์กิจจากุล และพระสมุห์อุทัย (มะโนรัตน์) ประเด็นปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชนของชุมชนบ้านวังหม้อ ตำบลบ่อ อำเภอมะนัง จังหวัดน่าน ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน คือประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชนไม่ยั่งยืน ประชาชนไม่เข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชน และประชาชนไม่เข้าใจในกระบวนการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการจัดการและอนุรักษ์ป่าชุมชน (อีรัทศน์ โรจน์กิจจากุล และพระสมุห์อุทัย (มะโนรัตน์), 2561)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 Model รูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชาบ้านแอเอะ หมู่ที่ 1 ตำบลแจ่มหลวง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

การวิจัยรูปแบบการจัดการป่าชุมชนแหล่งต้นน้ำ ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชา จังหวัดเชียงใหม่ มีข้อค้นพบดังนี้ กระบวนการจัดการป่าชุมชนตามแนวทางศาสตร์

พระราชา ประกอบด้วยเครือข่ายชุมชนต้นน้ำ โดยยึดหลักประโยชน์ส่วนรวมการมีส่วนร่วมและสร้างจิตอาสา ใช้ระบบความเชื่ออันเป็นพื้นฐานทางวัฒนธรรมชุมชน อีกทั้งยังมีพลังกลุ่มในรูปแบบคณะกรรมการ นำไปสู่คุณลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง และการจัดการป่าชุมชนมีกระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ทำให้ทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และส่งผลให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การวางแผนร่วมกัน และนำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน

สรุป/ข้อเสนอแนะ

ในกระบวนการจัดทำศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ชุมชนฐานรากบนพื้นที่สูงตามศาสตร์พระราชานั้น ประชาชนจะต้องมีพื้นฐานของการปลูกไม้เศรษฐกิจที่ลึกซึ้งและถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายของการปลูกไม้เศรษฐกิจในเขตป่าชุมชน กระบวนการปลูก การดูแล และแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ถูกต้องเพื่อไม่ให้กระทบต่อการดำรงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติในป่าชุมชนและสามารถเป็นแนวทางที่ดีต่อการเผยแพร่ความรู้ในฐานะที่เป็นศูนย์สาธิตและเรียนรู้ฯ ต่อไป ชุมชนควรร่วมกันจัดทำแผนด้านการส่งเสริมการปลูกไม้เศรษฐกิจเพื่อขอรับการสนับสนุนด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ในการพัฒนาเป็นศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมในอนาคต ข้อเสนอแนะการวิจัย หากมีการทำวิจัยแบบต่อเนื่องเกี่ยวกับประเด็นการพัฒนาศูนย์สาธิตและการเรียนรู้การปลูกไม้เศรษฐกิจ ควรทำการศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นของ ผลที่ได้จากการจัดทำศูนย์เรียนรู้ฯ จะทำให้งานวิจัยเรื่องดังกล่าวมีเนื้อหาและข้อมูลสมบูรณ์ควรมีเนื้อหาเชิงปริมาณเพื่อสนับสนุนข้อมูลให้ชัดเจนและน่าเชื่อถือ

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). “แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ฉบับที่12 พ.ศ. 2560 - 2564”. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- จักรพงษ์ พวงงามชื่น. (2556). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน. วารสารวิจัยและพัฒนา มจร, 36(2), 233-239.
- เดือนนภา ภูทอง. (2561). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืนโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมสาธารณะ และจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ, 6(2), 88-89.
- ทัชชวดี เหล่าสุวรรณ และคณะ. (2553). บทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองท้องถิ่น จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

- ธีรทัศน์ โรจน์กิจจากุล และพระสมุห์อุทัย (มะโนรัตน์). (2561). การพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์และการจัดการป่าชุมชน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ภาวดี ทะไกรราช. (2561). การจัดการป่าชุมชนในพื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ 3 จังหวัดศรีสะเกษโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. วารสารวิชาการ, 12(3), 115-118.
- สมเกียรติ อุ่นท้าว. (2549). การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของประชาชนบ้านฝาง อำเภอกระนวน จังหวัดขอนแก่นในการอนุรักษ์ป่าชุมชน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สัญญา วิวัฒน์. (2549). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม (พิมพ์ครั้งที่ 6 ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. (2563). บรรยายสรุปจังหวัดเชียงใหม่. เรียกใช้เมื่อ 30 มีนาคม 2563 จาก <https://www.chiangmai.go.th/managing/public/D8/8D12Nov2020103220.pdf>
- อคิน รพีพัฒน์. (2547). การมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุขสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัจฉรา สโรบล. (2553). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโครงการพัฒนา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบ้านและชุมชน. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.